

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

וישב (תש"ל)

פרק ל"ז

שאלות כלליות בשנאת האחים ליוסף ע' בגליון וישב תשכ"ט.
בשאלה הידועה: מי מכר את יוסף, ע' בגליון וישב תש"ו וגם תשנ"ט.
בשאלת החלומות ונימוקי יוסף לספר את חלומותיו ע' וישב תש"י.
הפעם עסקנו בפירושי פסוקים בודדים, ביחוד בפירושי רש"י הקשים בפרק זה.

לשאלה א, עיין גם סוף פרשת נח, גם שם מתעוררת אותה שאלה כבמקומנו: הרי אין הדברים מסופרים על פי סדרם הזמני, שהרי יציאתו של אברהם קדמה בהרבה למיתתו של תרח, ואעפ"כ מסתיימת פרשת נח במות תרח ופותחת פ' לך-לך בצו האלוקי לאברהם לצאת מארצו. כמובן הרגישו הקדמונים בכך, שאין כאן רצף כרונולוגי, ותיצרו את אי-ההתאמה הזו שבין סדר המאורעות בכתוב ובין סדר המאורעות כפי שהתרחשו לדעת הפתוח וכפי שיוצא מתוך החשובים הנעשים על פי רמזי פסוקים במקומות שונים.
וע' גליון נח תשכ"ה.

לשאלה ב, יושם לב לכך, שלדעת רש"י 'תולדות' בכל מקום אינו זו מהוראתו היסודית שהיא זרע, צאצאים, ואינו מפרש בשום מקום במקרא את המלה 'תולדות' במובן השגור היום בפינו: הסטוריה (כפי שפרשו ראב"ע בר' ו' ט'). ומכאן חקושי שעל רש"י לתרצו (גם במקומנו וגם בתחילת פרשת נח, אלא שישב הקושי שונה בשני המקומות).

דברי רש"י ביחוד לפסוקים א'-ב' קשים, והרבה התחבטו מפרשי רש"י בהם.

לשאלה ד(א): דברי ר' חסדאי אלמושנינו עוזרים לנו לבאר גם מקומות אחרים כגון בראשית י"ג י"ב רש"י ד"ה והוא יושב בסדום, שהעיר בעל באר יצחק גם זה נשען על הכלל האמור, בהשגות הדברים בספור ללא צורך, כי כבר ידוע ממה שנאמר למעלה שלוש יושב במלח, ונשנה כאן לעורר הבחינה שבו, ששיבתו שמה היתה סיבה למקרה הרע.

וכן בראשית י"ח א' רש"י ד"ה באלוני ממרא, שכתב עליו ר' דוד פארדו:
דקשה לי: וכי עדיין לא שמענו שבאלוני ממרא היה יושב, והא כבר כתיב פסוק דלעיל (י"ג י"ח) "ויהא אברהם ויבוא וישב באלוני ממרא אשר בחברון".

כי ההנחה של פרשנינו היא, שאם לא גלה הכתוב שיצא מן המקום, יש להניח שעדיין יושב הוא במקום שהוזכר באחרונה, ולכן כל הזכרת המקום בשניה הוא יתור.

לשאלה ד(ג). ר' דוד פארדו מלמדנו: כאן לדידך בסגנונו של רש"י. וכן יש לשים לב: במקום שמביא רש"י שני ענינים מקבילים אין שינוי בלשונו בשני החלקים המקבילים אלא לסבה, ולעולם לא לשם גיוון בלשון בלבד.

[וע' ד"מ רש"י בר' ו' ט' ד"ה בדורות: לגבי הדורשים לשבח אומר רש"י: "אלו היה בדור צדיקים" ואלו אצל הדורשים לגנאי אומר רש"י "אלו היה בדורו של אברהם". (ואין הלשון כך במקורותיו לא בסנהדרין קח ע"א, לא במדרש רבה ולא בתנחומא). ועמדו פרשני רש"י על כך וגלו משמעות השבוי.
וכן ע' במ' כ"ו ט' ד"ה אשר הצו, ד"ה בהצותם;
וכן ע' ביחוד רש"י ויק' י"ט י"ח לא תקום, שאין שתי הדוגמאות המובאות להסברת המושגים נקם ונסר מקבילות: בנוקם פתח ב"השאיילני מגלך" וסיים ב"השאיילני קרדומך", ואלו בנוסר פתח ב"השאיילני קרדומך" וסיים ב"השאיילני מגלך" ואף זה אינו לפי לשון מקורותיו. ויש טעם בשינוי זה].

לשאלות ד2-3. דברי רש"י לשני ד"ה האלה פירוש אחד הם. ודבריו באמת תמוהים וזקוקים לפירוש. והבהיר והרחיב את השאלה בעל דברי דוד (בעל טורי זהב):

דברי רש"י כאן צריכים באור, במה שפירש הפסוק בדרך דרש כזה רחוק מפשוטו לפרש מלת דותיינה "בכלי דתות" שהוא רחוק, והוא עצמו כתב שיש לפרשו כפשוטו. וגם שינה לשונו ממקומות אחרים שרגיל לכתוב פשוטו תחילה וכותב עליו: "זהו פשוטו, ומדרש אגדה וג'...", וכאן כתב פשוטו בסוף וקילסו לומר, שאינו יוצא מפשוטו. ואם כן - למה פירש תחילה דרך דרש?!

(עלון הדרכה וישב)

ועוד יש המקשים על דברי רבותינו אלו הטובאים ברש"י, שאם אמר לו האיש כדברים האלה (היינו שהסיעו עצמם מן האחוה ושמבקשים לו נכלי דתות להמיתו) - כיצד זה לא נמנע יוסף מללכת אליהם? אלא שקושיה זו כבר ישב אותה הרמב"ן בסוב טעם:

רמב"ן ד"ה נסעו מזה (אחר הביאו דברי רש"י)
ואין הכוונה לרבותינו שיפרש לו האיש נסעו מזה - מן האחוה, והלכו לעורר עליך דינין ותרעומות, שאם כן היה נמנע ללכת ולא היה מסכן עצמו. אבל הכוונה להם (=לרבותינו) כי האיש גבריאל הגיד אמת ואמר לו לשון משמש לשני פנים, ושניהם אמת. והוא לא הבין הנסתר בו והלך אחר הנגלה ממנו, וילך אחר אחיו...
(עיינן שם בדברי הרמב"ן עד הסוף)

ולפי הדברים האלה מפרש בעל אמרי שפר, מה ראו חז"ל ובעקבותיהם רש"י להוציא את הפסוק ממשמעו ולהוסיף אחרי מדרש חז"ל את פשוטו, ואלה דבריו: (אחרי הביאו דברי הרמב"ן הנ"ל):

ואפשר שזהו שדקדק רש"י וכתב "ולפי פשוטו שם מקום ואין מקרא יוצא מידי פשוטו", ולא הספיק לו שיאמר "ולפי פשוטו שם מקום הוא", מפני שבא רש"י להורות, שאף לפי המדרש "הסיעו עצמם מן האחוה... לבקש לך נכלי דתות שימיתוך"... אין הכוונה להם (=לחז"ל במדרשם) שפרש לו המלאך כן, דאלו גלה ליוסף מחשבתם הרעה, למה הלך ומסר נפשו למיתה? אלא על כרחנו דאף לפי המדרש אין מקרא יוצא מידי פשוטו, כי אמר לו לשון משמש לשתי פנים.

ואולם בזה עדיין לא הסביר מה ראה מעיקרא להביא דברי מדרש חז"ל למקומנו.

לשאלה ד 4(א): מצינו בהרבה מקומות שדרך רש"י לפרש מלה לא רגילה בשתי מלים, אחת לפי גזרונה ושניה לפי משמעותה.

וכן רש"י בר' ד' ז' ד"ה ואלו תשוקתו: ...תמיד שוקק ומתאוה להכשילך
" שם כ"ה כ"ס " אשר יוסף בהן: אשר יכוסה בהן...
שהיו עליו כמין סכך וכסוי.
" בר' מ"ח י"ד " שכל את ידיו... בהשכל ובחכמה, השכיל את ידיו
לכך ומדעת, כי יודע היה כי מנשה הבכור...

נחמה ליבוביץ .